

ETNOGRAAFIA MUUSEUM

Küsimusleht nr. 62

SEPIS II (Sepad)

Küsimuskavale vastamisel tuleb silmas pidada asjaolu, et külarahval on sepaga olnud eri aegadel erinevad vahekorrad. Möödunud sajandi lõppaastakümneil, enne talude päriksostmist, oli küla poolt pikemaks ajaks palgatud külasepp. Väikeste valdade puhul tunneme samal ajal vallaseppa. Mõisa tööd tegi mõisasepp. Peale talude päriksostmist kadus üldiselt sepa palkamise komme. Kohati püüti lihtsamat sepatööd teha ka kodus ja levis kodusepis. Tavaliselt aga tegi sepatöö sepp-käsitööline, kes elatus peamiselt sepatööst ja kes polnud seotud kindla tarvitajaskonnaga. Nimetame teda kokkuleppeliselt iseseisvaks sepaks, sepaks-käsitööliseks.

Kui vastate üldist laadi küsimustele («sepast üldse»), palume alati vastuses tuua andmed ülalloetletud seppade eri liikide kohta. Kui andmed käivad näiteks ainult mõisasepa kohta, siis see tingimata märkida.

K Ü L A S E P P.

1. Kas Teie pool tunti vanemal ajal küla poolt ühiselt palgatud külaseppa? Kuidas tehti külasepaga kaupa, kui pika aja peale ja millised olid tema kohustused?

2. Kas küla, mõis, vald ehitas külasepale sepikoja, elamu? Kas mäletatakse ehituse üksikasju? Ons need ehitused veel alles — Püüdke anda niisuguse sepikoja põhiplaan mälu järgi! Kus sepikoda asus (küla keskel, serval)?

3. Kas ja kui palju oli külasepal maad? Oli tal erilisi õigusi (looma tasuta karjatamise õigus, hobuse kasutamise õigus jne.)?

4. Millega tasuti külasepale töö eest (vili, töö, raha)? Oli tasumääras erinevusi taluperemeeste ja kehvikute vahel? Kas tasu suurus olenes talu suurusest, hobuste arvust jne.? Oli tasu aluseks tüki- või ajatöö? Mis alusel töötas valla kümnise sepp?

5. Kas külasepp asus igas külas? Kui ei, siis kus külades teie kandis asusid külasepad. Kui suur oli keskmiselt ühe külasepa poolt teenindatav ring (talude arv, põllumaa suurus, hobuste arv)?

6. Millal ja miks kadus külasepa ühiselt palkamise komme? Kellele läks külasepa sepikoda, elamu?

7. Kas teie kandis tuntakse peale külasepa kadumist kommet, et sepp tegi ainult teatud taludega kindla aastakauba? Kuidas sellist seppa kutsuti? Millised olid tema töökohustused (tegi sirpe, vikateid, kirveid, rautas vankreid, regesid jne.)? Mitu päeva aastas kulus sepal ühe talu tööks? Kui suur oli aastapalgalise sepa töötasu (viljas, rahas)? Millal ja miks kadus aastakauba tegemise komme?

MÕISASEPP.

8. Millistes mõisates teie kandis asusid sepad?

9. Kust sai mõisasepp oma väljaõppe, kelle kulul see toimus, kui kaua kestis? Olid tema oskused suuremad kui tavalise külasepa omad? Milles need just seisid?

10. Kui pika aja peale tegi mõis sepaga kauba? Oli mõisasepal aastapalk või tükitöö (naelasepad)? Tooge konkreetset tasumäärad nii aastapalga kui ka tükitöö kohta! Kumba tasu mõisasepad eelistasid, millistel põhjustel?

11. Kas mõisasepal oli ka maad ja oma majapidamine? Haris ta ise oma maa või tegi seda mõis?

12. Kas mõisasepp tegi ka taludele tööd? Milliseid töid lasti sel puhul teha mõisasepal, milliseid külasepal? Miks kujunes siin välja teatud tööjaotus?

13. Kelle kätte läks mõisa sepikoda peale mõisa jagamist? Ons see hoone ka praegu alles sepikojana?

ISESEISEV SEPP.

14. Millal teie kanti tuli sepp-käsitööline, kes elatus ainult või peamiselt sepatööst ja kes polnud seotud kindla tarvitajaskonnaga, olles seega iseseisev ja rippumatu külast, mõisast, vallast? Miks teda eelistati külasepale — aastakaubasepale? Või kujunes teatud tööjaotus külasepa ja iseseisva sepa vahel (esimene parandas vana, teine tegi uusi asju jne.)?

15. Kas ja kui palju oli iseseisval sepal maad? Kus asus tema sepikoda külas? Kas tema sepikoda oli eraldi ehitus või ühe katuse all elamuga?

16. Kui tihedalt oli teie kandis seppasid? Tooge oma ja võimaluse korral ka naaberkülade kohta andmeid, mitu seppa neis töötas, mis aastatel teatud sepp töötas teie külas, miks ta asus tööle just antud kanti ja miks ta sealt lahkus?

17. Kui suur oli ühe iseseisva sepa tarvitajaskond? Miks eelistati üht seppa teisele? Millised olid teie kõige tuntumad sepad; millega nad silma paistsid?

18. Kas teie ümbruses mõni sepp valmistas peamiselt üht või mitut kindlat toodet (tegi atru, kirveid, rautas vankreid, regesid jne.)? Kuidas sepp sel juhul oma toodangu realiseeris, (tegi ainult tellimisel, müüs ise laadal, andis edasimüüjatele)?

19. Kes olid teie kandi kõige kuulsamad vikati-, kirve-, sirbi-, noategijad, vankri- ja reerautajad, hobuserautajad jne.? Millised olid nende «kaubamärgid» (nimetähed, märgid jne., tooge nende joonised)? Millal ja kus nad töötasid? Kui suur ringkond nende tooteid kasutas? Miks ja millal nad tootmise lõpetasid (tõrjuti välja vabrikutoodete, võistleja-sepa poolt jne.)?

SEPA ST ÜLDSE.

20. Kus ja kuidas õpiti sepa ametit? Oli see pärandatav isalt pojale? Kuidas nimetati õppijat? Kui kaua kestis õppeaeg? Milliseid oskusi pidi õppiia omandama esimesel, teisel jne. tööaastal?

21. Millised olid õppiia elu- ja töötingimused? Kuidas ta tasus väljaõppe eest? Kas mäletatakse küla, valla või mõisa kulul õppimist?

22. Milline oli sepa tööriietus — mida kandis jalas, seljas, peas? Millistele nõuetele tööriietus pidi vastama? Oli riietuses erinevusi suvel ja talvel? Kui tööriietus on aja jooksul muutunud, siis miks ja millal toimusid muudatused. Kas mõnda riietuseset peeti eriti iseloomulikuks sepale?

23. Kui pikk oli sepa tööpäev — millal see tavaliselt algas ja lõppes? Millal ja kui kaua peeti lõunatundi?

24. Kirjeldage mõne vana põlise sepa välimust (kasv, jõulisus), iseloomu (äkiline, arukas, rahulik, heatahtlik, kiuslik)! Tooge rahva ütlusi ühe või teise sepa omaduse kohta; rahva mälestus-teateid ja jutte mõnest kuulsast kohalikust sepast!

25. Kuidas seppa hüüti — küla, talu, eesnime jne. järgi (Kana-küla sepp, Sepa Juss).

26. Kust sepp hankis raua ja söed? Viidi need sepiliste poolt kaasa või olid sepa poolt?

27. Kas sepale toodi ka söök kaasa? Mida just sepale toodi, kui palju? Kas sepa naine valmistas toodust toidust ühise söögi sepale ja sepilisele või söödi eraldi?

28. Kas sepal oli abilisi? Kuidas neid kutsuti? Kuidas sepp tasus abilisele (aja-, tükitöö)? Millised olid abilise töökohustused? Oli abilise alaline, ajutine; olid nad ainult väljaõppe eesmärgil?

29. Milline oli sepa sissetulek võrreldes peremehega, sulasega, rätsepaga jne.? Milline töö oli sepale kõige tasuvam, kõige vähem tasuv? Mille alusel sepp määras töötasu (aja, materjali kulu, töö keerukus)?

30. Oli sepal ka teisi ülesandeid külas (arst, isamees, lapseristija, nõuandja)? Oli sepa sõnal ka kaalu?

31. Milline oli sepa vahekord külarahvaga? Kas oli kombeks kutsuda sepp külla, teha kingitusi? Kuidas suhtuti sepasse kui väimehesse?

32. Kas teie kandi sepad on tuntud kui pillajad, joodikud, ihnurid jne.?

33. Kas teie kandis on Sepa, Raudsepa nimelisi talusid? Kus külas nad asusid? Millega rahvatraditsioon antud nime seletab?

SEPI L I S E D

34. Kes talust käis tavaliselt sepal? Kuidas nimetati sepal käivat rahvast?

35. Millal tavaliselt mindi sepale, kas eelnevalt lepiti sepaga kokku?

36. Kui sepal oli järjekord, kuidas sellest siis kinni peeti? Mis puhul lasti vahele? Kuidas veedeti aega oodates? Kas sepal olijad ka üksteist (naisi, vanu mehi) vajaduse korral abistasid?

37. Kas käidi sepa juures ka lihtsalt aega viitmas ja uudiseid vahetamas?

38. Milliste sõnadega tervitati seppa sepikojas? Kas oli erilisi tänusõnu sepale tehtud töö eest?

K O D U S E P I S.

39. Kas teie kandis taludel oli oma töö jaoks koduseid sepi-kodasid? Kas mäletatakse, millal ehitati taludele oma sepikojad? Olid need iseseisvad ehitused või ühe katuse all sauna, suveköögiga? Kas sepikojad olid suurtel, keskmistel, väikestel taludel?

40. Miks taludes püüti teha sepatöö kodus — oli see kokkuhoiust, tööjõu ülejäägist? Milliseid töid tehti kodus, milliseid lasti teha väljaspool sepal?

41. Kas teie kandis on tuntud komme, rautada hobune kodus? Kus see toimus? Miks eelistati kodust rautamist?

42. Millal ja miks kadus kodus sepitsemise, hobuserautamise jne. komme?

K O L H O O S I S E P P.

43. Mitu seppa on kolhoosis? Kust nad on saanud väljaõppe?

44. Kui suur on kolhoosi seppade töökoormus? Mis on nende peamine töö talvel, suvel, kevadel, sügisel?

45. Milline on tööjaotus kolhoosi ja masinatraktori jaama seppade vahel?

46. Kui suur on kolhoosi seppade töötasu? Ons see parem, halvem kui põllutöölisel, farmitöötajal?

* * *

47. Kui kohapeal leidub fotosid vanadest seppadest, sepikodadest, sepatööriistadest, siis palume need saata muuseumi. Kui fotode valdaja pole neid nõus loovutama tagastame fotod peale ümberpildistuse tegemist.

